

CO PÍŠÍ JINDE

Střední Evropa vyhazuje peníze oknem je název rozhovoru redaktorů Hospodářských novin **Lenky Zlámalové** a **Martina Ehla** s bývalým polským ministrem financí a guvernérem centrální banky **Leszkiem Balcerowiczem**.

Která země střední Evropy se dostala nejdál v reformách a má nejlépe naślápnuto stát se bohatou, znalostní ekonomikou?

Šampionem v reformách je Pobaltí. Startovalo z nejhorší pozice a udělalo nejvíce reforem, které mu pomohly k rychlému vzestupu.

Kdo je šampionem ve střední Evropě?

To není snadné srovnat. Polsko, Česko i Maďarsko mají stále velký problém – utrácení výrazně víc, než si dokážou vydělat. Reformy nejsou dotažené. Pobaltské země je dokázaly vyřešit lépe. Proto neutrácejí za zdravotnictví, sociální dávky nebo penze víc, než vybírají na daních. Nezapadají se, přestože daně jsou tam nižší než v Polsku nebo v Česku.

Česko mělo nejlepší startovní pozici. Ostatní země se na něj spíš dotáhly. Proč jsme nedokázali dělat reformy a náskok si udržet?

Možná právě proto, že jste na tom byli nejlíp. Měli jste nejmenší motivaci něco dělat. Když jste na tom relativně dobře, necítíte touhu po změně. My jsme byli ve výrazně horší pozici a bylo nám jasné, že potřebujeme radikálnější reformy.

Ve spokojené prosperující zemi se reformy prosadit nedají?

Když se podíváte do historie, vidíte, že většina skutečně razantních reforem se podařila za výjimečných podmínek – v krizích, po osvobození, po pádu totalitních režimů. V případě postkomunistických zemí byly na začátku pro reformy ideální podmínky. Osvobodily se z totality a upadly do krizí. Jejich hloubka se ale lišila. V Polsku byla hlubší než v bývalém Československu. Proto jsme se pustili do hlubších reforem.

Co považujete za největší slabinu v zemích střední Evropy?

Největším problémem jsou státní útraty. Máme vysoké daně, protože příliš utrácíme. Lidé všude chtějí nízké daně a vysoké útraty, a politici jim populisticky nadbíhají.

Za co zbytečně utrácíme?

Zadlužujeme se výhradně kvůli sociálním výdajům. Ty tíží rozpočty všech zemí střední Evropy nejvíc. Dokud neuděláme reformu sociálního státu, dluhů se nezbavíme.

Mnohem horší ale je, že sociální výdaje jsou špatně cílené. Dá se říct, že peníze často vyhazujeme oknem. Takové útraty ale nepomůžou. Lidé si stěžují, že jsou vysoké daně. Aby nebyly, když tolik peněz utratíme zbytečně. Neplatíme chudým, nemocným a postiženým, platíme těm, kdo pomoc vůbec nepotřebují. To je asociální vůči všem lidem, kteří poctivě platí daně.

Zvykli si už lidé ve střední Evropě na velkorysý sociální stát tak jako třeba Francouzi nebo Němci, kteří se ho odmítají vzdát?

Západní země mají problémy, ale je tady jeden rozdíl. Oni už jsou bohatí. My jsme si na sociální stát navykli dřív, než jsme se bohatými dokázali stát. Podívejte se, kolik procent HDP utrácelo velmi sociální Švédsko za sociální dávky, když bylo stejně bohaté jako dnes Polsko. To musíme srovnávat. Nikoliv dnešní Švédsko s dnešním Českem nebo Polskem. Švédové tehdy za sociální síť utráceli méně procent HDP než dnes Poláci. Proto bohatli.

Skandinávské příklady jsou překrucovány. Politici říkají: podívejte, jak vysoké jsou dávky a důchody ve Švédsku, kolik se za ně utrácí. Je to omyl. V dobách, kdy Švédsko velmi rychle bohatlo, mělo úsporný sociální stát. Když se začal rozrůstat, ekonomický vzestup se zpomalil, a skončilo to krizí v 80. letech.

Kde by země střední Evropy měly hledat inspiraci pro reformy? Říkáte: Zapomeňte na dnešní Skandinávii. Tak kam se máme dívat?

Inspirativní je určitě Irsko. Nízké daně, velmi rychle rostoucí ekonomika. Velmi rychle se stalo jednou z nejbohatších zemí Evropy. Studujeme pečlivě, jak se mu to povedlo. Ještě v 80. letech měli Irové velké problémy, ekonomika rostla velmi pomalu.

Pak udělali zásadní reformy a zbourali jedinou zátěž: špatné veřejné rozpočty. Ty je brzdily. Jinak měli naślápnuto k úspěchu. Země byla ekonomicky velmi otevřená, lidé slušně vzdělání. Tížily je jen vysoké daně a státní výdaje. V podobné pozici jsme dnes i my ve střední Evropě.

Střední Evropa se v posledních letech stala úspěšnou továrnou kontinentu. Zažili jsme rekordní příliv investic. Teď bohatneme, jsme proto stále dražší, továrny už se tady moc dlouho stavět nebudou.

Nemohli jsme čekat, že se do pěti let staneme Švýcarskem. Máme za sebou první etapu transformace. Je úplně přirozené, že jsme se nejdřív stali automobilkou Evropy. Podobně to bylo a doposud je ve Španělsku.

Jak se posunout do další etapy – moderní ekonomiky znalostí a služeb?

Nejdůležitější je nic centrálně neplánovat. Nesepisujeme žádné průmyslové politiky – už nikdy neplánujeme, jak má ekonomika vypadat. Přemýšlejme jen o tom, jak vytvořit co nejlepší podmínky pro moderní ekonomiku znalostí. Musíme mít silnou konkurenci, která nás bude tlačit k vyšším výkonům.

Jenže k takové ekonomice se nikdy nedostaneme bez špičkového vzdělání, a nějakou vizi, jak zlepšit školy, asi mít musíme.

I ve vzdělání nutně potřebujeme silnou konkurenci. Bez ní nikdy nebudeme mít inovace a nové objevy. V čem je největší rozdíl mezi americkými a evropskými univerzitami? Ty americké jsou řízeny jako firmy. V Evropské unii jsou řízeny jako univerzity. Proto je vzdělání v Americe mnohem dynamičtější a věda úspěšnější.

Jste hostujícím profesorem na americké univerzitě. Co musíme udělat proto, abychom dokázali evropské univerzity vytáhnout na úroveň těch amerických?

Možná by bylo nejjednodušší založit úplně nové univerzity na zelené louce. Je to podobné jako s firmami. Je mnohem snadnější založit novou úspěšnou firmu než restrukturalizovat starou.

Hlavně ale musíme otevřít trh se vzděláním. Dát těm nejlepším školám ze světa šanci, aby tady otevřely své pobočky a neházet jim klacky pod nohy zbytečnou byrokracií.

[Hospodářské noviny, 12.–14. 10. 2007]

Česká věda dohání zpoždění je název dalšího rozhovoru, ze kterého jsme vybrali ukázky. Poskytl jej člen Akademické rady AV ČR a předseda Grantové agentury České republiky prof. **Josef Syka** redaktorce časopisu Ekonom **Světlaně Ryskové**.

Dotknou se úsporná opatření vlády základního výzkumu?

Na základním výzkumu se bude příští rok šetřit. Grantová agentura je samostatná instituce s vlastním rozpočtem a v roce 2008 dostane stejný objem peněz jako letos. To znamená, že na rozdíl od minulých let nedostaneme víc prostředků. Dosud jsme každoročně dostávali přibližně o 100 milionů korun víc. Budeme mít zhruba 1,5 miliardy a to nám dovolí financovat jen 25 procent podaných žádostí o grant, možná i méně. Letos to bylo 30 procent.

A dostanou peníze ti, kteří mají lepší projekt, nebo hrají roli spíše osobní kontakty a protekce?

Prosadit grantový návrh jen protekcí a známostmi není u nás jednoduché. Komise, které návrhy posuzují, mají více než sto členů. Další posuzovatelé sedí v podkomisích. Celkem do rozhodování může zasáhnout až 500 lidí. Každý rok se zhruba třetina z nich mění. A pak jsou tu samozřejmě ještě zahraniční oponenti, kteří všechny granty posuzují. Zavedli jsme pravidlo, že každý projekt musí být předložen v angličtině a mít nejméně jednoho zahraničního oponenta.

Objevují se názory, že český základní výzkum stagnuje. Jak se to vůbec dá změřit?

Hodnotit výsledky dosažené v jednotlivých vědních disciplínách není jednoduché. Existují ale mezinárodně uznávané parametry a podle nich můžeme spolehlivě sledovat posun v kvalitě české vědy. Například jedním z nich je relativní citační index, který ukazuje počet citací vědeckých statí publikovaných pracovníky určité země ve srovnání se světem. Průměrná hodnota světové databáze citací je 1. Česká republika (resp. ČSSR) měla v roce 1989 relativní citační index 0,3 a v současné době už je to 0,9. Rychle tedy doháníme zpoždění a blížíme se ke světovému průměru.

Které vědní obory dosahují za poslední období nejlepších výsledků v základním výzkumu?

Nejlépe jsou na tom technické vědy. Dobře jsou na tom také přírodní vědy a například lékařský výzkum se posunul o několik příček kupředu.

Finská akademie věd, která je vlastně národní grantovou agenturou Finska, vydává každých pět let souborný přehled vývoje citačních impaktů 30 zemí OECD. České technické vědy jsou na 20. místě, medicínský výzkum na 23., humanitní vědy si polepsily z 29. na 26. místo. Nejhůře jsou na tom sociální vědy, včetně české ekonomie, které zůstávají stále na předposledním 29. místě.

Kritici českého grantového systému tvrdí, že pohrývá talenty. Když má někdo originální hypotézu, nemá šanci získat na ni grant, protože akademické prostředí je příliš konzervativní.

Teoreticky to tak je. Bohužel si nemůžeme dovolit financovat riskantní granty, u nichž není vůbec žádná záruka. V některých zemích, například Spojených státech, na to vyčleňují grantové agentury určitou malou část prostředků, u nás jich je tak málo, že si to ani nemůžeme dovolit. Ze své zkušenosti však mohu říci, že nová hypotéza většinou vzniká v průběhu řešení nějakého výzkumného projektu. Pak je samozřejmě v jeho rámci možné ji alespoň částečně ověřit a na základě dílčích výsledků požádat o jiný grant. Talenty nepohrýváme.

Neodrazuje od základního výzkumu v České republice zejména mladé lidi to, že budou chudí?

Peníze jistě hrají velkou roli. Mladí lidé po vysoké škole obvykle zakládají rodinu a potřebují finanční prostředky. Budoucí vědec má však zpravidla kladný vztah k badatelské činnosti, což se projeví už na střední či vysoké škole. Pokud inklinuje k vědě, nebývají peníze jediným faktorem, o kterém uvažuje. Ostatně čeští vědci už nejsou tak chudí. Patří tak ke střední třídě a jejich platy se rovnají platům technické inteligence. Ani ve Spojených státech vědci nejsou nijak extrémně bohatí. Bill Gates je výjimkou.

[Ekonom, č. 4; 4.–10. 10. 2007]

Všichni nemohou být jednička je název článku, ve kterém redaktori **Aleš Bluma** a **Zbyněk Fiala** hovořili u kulatého stolu s rektory našich tří vysokých škol – prof. **Richardem Hindlsem** z Vysoké školy ekonomické, prof. **Vlastimilem Růžičkou** z Vysoké školy chemicko-technologické a prof. **Václavem Havlíčkem** z Českého vysokého učení technického.

Proč se u nás dosud nepodařilo zopakovat zkušenost podnikatelských univerzit, jako je MIT, Cambridge nebo univerzity v Izraeli, přestože k nám jednou dvakrát ročně přijíždějí do Prahy referovat o svých metodách?

prof. Růžička: Myslím, že se podařilo mnohé. Počet studujících na českých vysokých školách se ztrojnásobil proti roku 1990. Dnes už je tento počet dostatečný, a teď je třeba přistoupit k důslednému hodnocení existujících škol a k diferenciaci. Ve Spojených státech mají zhruba tři tisíce univerzit, z toho však jen 300 poskytuje doktorské programy a 70 je výzkumných. U nás máme 26 veřejných a více než 30 soukromých vysokých škol a všechny by chtěly být výzkumné.

prof. Havlíček: Na podnikové straně však má o výzkum zájem nepatrná část podniků, zatímco převážná většina řeší jen krátkodobé problémy extenzivního rozvoje. České firmy si v podstatě nemohou dovolit čekat čtyři roky na nějaký základní výzkum, který se pak převádí do praxe.

Chybí tedy poptávka po výzkumu?

prof. Havlíček: Ano, poptávka po výzkumu výrazně poklesla. A teď ke školám. To, co říkal kolega Růžička, je samozřejmě pravda. A k tomu je třeba uvážit, že školy typu MIT jsou financovány úplně jinak než standardní vysoké školy.

Fungují jako nadace?

prof. Havlíček: Ne vždycky. MIT je v podstatě privátní organizace, která si na sebe dokáže vydělat. Přitahuje pozornost špičkovými výsledky výzkumu a seznamem nositelů Nobelovy ceny a umí je prodat na veřejnosti díky dokonalému PR. V Cambridge je to jinak, to je škola, jejíž základní činnosti jsou financovány převážně ze státních fondů.

Podle našich informací součet toho, co Cambridge dostává z nadací a soukromých zdrojů, je větší než finance ze státních zdrojů.

prof. Havlíček: To je nedorozumění. Také u nás představuje státní příspěvek méně než polovinu našeho rozpočtu. Cambridžská univerzita však dostává od anglické Rady pro financování vysokých škol příspěvky na jiné úrovni, než jak jsou financovány ostatní britské univerzity. Oxford a Cambridge, to je kategorie Oxbridge, která má v rozpočtu samostatnou řádku. Startují tedy z vyšší plošiny a k tomu si dokážou opatřit další zdroje.

prof. Hindls: Z loňských 42 miliard korun na vědu v Česku je 22 miliard z podnikatelského sektoru, 18 miliard z veřejných rozpočtů a 2 miliardy ze zahraničí. Z veřejných rozpočtů je tedy méně než polovina. Stále však převládá plošný způsob financování. Nerozlišují se školy podle kvality. Je jedno, jestli je na škole sto profesorů, nebo se musí dělat všelijaké kousky, aby se nějaký vykázal. Nedostáváte peníze podle výstupu, ale podle vstupu, podle počtu studentů, bez ohledu na to, kdo je učí. Jenže to nemůže být jedno. Když si někdo dělá u mezinárodně známé osoby doktorát, je jasné, že sám bude mít taky mezinárodní úroveň. Debatu na toto téma stále nikdo neotvírá.

Jakým způsobem dosáhla VŠCHT toho, že má deset procent výzkumu

financováno z privátních zdrojů? Sami jste oslovovali partnery, nebo jde o tradiční vztahy?

prof. Havlíček: Je to díky historickému vývoji, protože VŠCHT Praha zaváděla tento přístup jako jedna z prvních už od 70. let minulého století. Můj otec tam pracoval, takže znám tu situaci trochu lépe. Možná je to i tím, že chemický průmysl u nás je tradičně velmi silný, a tak tam byl i ten potenciál výzkumníků. Podařilo se nám toto prostředí dál kultivovat. Naši zaměstnanci také v drtivé většině uzavírají kontrakty pod hlavičkou školy, to znamená, nedělají to na bázi soukromých aktivit. Ono by to taky bylo v chemii podstatně obtížnější, než je to třeba v právu nebo v nějakých oborech, kde nepotřebujete drahé experimentální vybavení.

Jestli to nebude také tím, že jeden z vašich předchůdců v čele VŠCHT byl cukrovarník a přišel na rektorský stolec rovnou z průmyslu? To samé se dělo i na ČVUT. Za první republiky tam přicházela řada lidí ze strojírenského gigantu ČKD. Proč to dneska nefunguje?

prof. Hindls: Musím se bohužel pousmát, dnes je to spíš obráceně. U nás si udělá titul a odejde.

prof. Havlíček: Dnes platí velmi náročné požadavky na habilitaci profesora, zejména ty formální, na publikace. Bez článků v prestižních časopisech se nikdo nemůže u nás stát profesorem, a obvykle ani docentem.

Křížík by se tedy v dnešních podmínkách nechytil?

prof. Havlíček: Křížík nebyl zpočátku ani inženýrem. Studoval u nás jako mimořádný student, protože neměl peníze na poplatky za maturitu. V tomto smyslu by se tedy dneska těžko uplatnil.

prof. Růžička: Je to i naše vina, vina škol, že tyto lidi přes uvedený habilitační mechanismus nepustí. Je to i vina vnitřního systému řízení českých univerzit, kdy pravomoci rektorů jsou velmi svázané zákonem. Nemám možnost říci, ten a ten člověk zde bude zaměstnán, a ten ne. Takovou pravomoc nemám.

Kdo ji má? Ministerstvo?

prof. Havlíček: Ne, vysoké školy jsou zcela autonomní, je to v pravomoci fakult.

Byli byste sami proti sobě, kdybyste ta pravidla uvolnili?

prof. Havlíček: Nemyslím, že bychom byli sami proti sobě, pokud by se uvolnila formální kritéria. Známe příklad z vlastní fakulty, kdy nezískal profesuru šéfkonstruktor elektrické lokomotivy, která opravdu jezdí v náročných technických podmínkách, protože neměl články v prestižních časopisech. Tam je ta chyba. Jestliže prokázal v průmyslu tvůrčí invenci, ať už v jakémkoliv smyslu, pak by měl mít možnost snadno se dostat k té profesuře.

prof. Hindls: Ta kritéria nejsou dána zákonem, jsou to jakási interní pravidla vysokých škol. Dokonce nejprve je fakulta, a pak teprve celkově vysoké školy. Na fakultách jsou různé posuzovací komise, navrhovatelé řízení, oponenti, a jde tedy také o velkorysost posouzení uchazeče nad rámec těch pravidel. Je pravda, že vysoké školy trvají někdy až příliš rigidně na svých pravidlech, takže se stane, že šéfkonstruktor neuspěje. V zákoně je podmínka, že uchazeč musí prokázat svoji vědeckou kvalifikaci. Jenže realizace se velmi často nepovažuje za vědu.

Jedna z prvních českých technických firem spin-off vypovídá, že do inkubátoru se dostala až po třech letech schvalovacího procesu.

prof. Hindls: Problém není ani tak na straně legislativy, dokonce ani peněz, ale brzdy jsou subjektivní, je malá ochota ke změně. Z hlediska systému řízení nemá prostředí vysoké školy zdaleka tolik moderních prvků, jako má prostřední moderní firmy. Vysokou školu dnes nejde řídit jako firmu. Systém kompetencí a vzájemných závislostí je nastaven tak, že to ani při plném respektování akademických svobod a práv neumožňuje. To je chyba, základní přístupy by měly být stejné.

Vy přece vyučujete manažery pro moderní firemní řízení, ale ve svém domácím prostředí to nemůžete uplatnit?

prof. Hindls: My jen učíme, neurčujeme zákony.

prof. Havlíček: Bohužel, máme legislativní prostředí, které takové řízení neumožňuje.

Existují nějaká kritéria, podle kterých by se veřejně uznalo, která škola je lepší?

prof. Růžička: V zákoně o vysokých školách se na to pamatuje, hodnocení, evaluace vysokých škol je jedním z úkolů akreditační komise, ale ta zatím tento úkol plní jen málo. Kritéria vymýšlet nemusíme, v řadě zemí existují evaluační komise nebo agentury.

prof. Hindls: O jedno kritérium se může postarat pracovní trh, lepší je ta škola, jejíž absolventi se lépe uplatní. Zatím je to vidět hlavně u zahraničních zaměstnavatelů.

prof. Havlíček: Moc to nevypoví, odborníků je všude nedostatek, takže místo dostane prakticky každý absolvent.

Jaká další kritéria potřebujeme, abychom mohli sestavit žebříček nejlepších škol?

prof. Havlíček: Má-li jít o hodnocení výzkumných univerzit, musí se posuzovat výsledky výzkumu. Ale tam se měří především papírové výstupy, zatímco to, co se podařilo také realizovat, se měří obtížněji. Myslím ale, že i to lze měřit, třeba podle patentů.

prof. Růžička: Bohužel tu však zatím chybí sebemenší pokus univerzity hodnotit a třídít. Rozdělit je do tří skupin, na univerzity výzkumné, na vysoké školy univerzitní a školy neuniverzitní, které budou mít pouze bakalářské programy. To tu není. Dokonce i z těch 40 soukromých vysokých škol si polovina myslí, že budou výzkumnou univerzitou. Takže v ČR budou dvě státní, 26 veřejných a ještě 20 soukromých výzkumných univerzit? Kdo je bude financovat?

Co kdyby se pražské univerzity pustily do projektu významného technoparku společně? Myslíte, že je to možné?

prof. Havlíček: My si to nejen myslíme, ale už na tom pracujeme. Snažíme se připravit projekt vytvoření společného technoparku ČVUT, VŠCHT a České zemědělské univerzity.

[Ekonom, č. 17; 26. 4.–2. 5. 2007]

TISKOVÉ ZPRÁVY MINISTERSTVA PRO MÍSTNÍ ROZVOJ

Ministerstvo připomíná význam lidských sídel: Světový den HABITAT 2007 – „Bezpečné město“

Letošní „Světový den HABITAT“ OSN připadá – tak jako každý rok – na první pondělí v měsíci říjnu, tedy 1. 10. 2007. Nosným tématem letošního „World Habitat Day“ je téma bezpečných měst („A Safe City is a Just City“).

V rámci OSN se otázkami lidských sídel zabývá Program OSN pro lidská sídla – UN-HABITAT se sídlem v Nairobi (<http://www.unhabitat.org/>). Vlastní oficiální oslava letošního „Světového dne HABITAT“ se uskuteční v nizozemském Haagu (www.worldhabitatday2007.org) a současně v Monterrey v Mexiku. Na plenárním zasedání v nizozemském Haagu postupně přednesou své příspěvky představitelé měst a zástupců vlád a také výkonná tajemnice Programu OSN pro lidská sídla paní Anna Tibaijuka (její poselství k tomuto datu i poselství Generálního tajemníka OSN je zveřejněno na webových stránkách OSN www.unhabitat.org pod odkazem Events). Na zasedáních zaměřených na oblasti měst a jejich kreativity, měst v dialogu nebo konfliktů a rekonstrukcí ve městech bude také vytvořen prostor pro diskusi představitelů mnoha mezinárodních organizací, primátorů, představitelů univerzit a dalších zainteresovaných expertů.

Je skutečností, že po celém světě vznikají a rozšiřují se chudinská předměstí se všemi negativními jevy, včetně zdravotních dopadů a kriminality. Nutnost hledat cesty ke zlepšení této situace představuje proto pro taková města výzvu. Z toho důvodu považuje OSN za nezbytné rozšířit znalosti, zkušenosti a dobré příklady, které by mohly inspirovat k cestám vedoucím ke zlepšení bezpečnosti měst. Ocenění dobrých příkladů je osvědčenou cestou, která inspiruje k přípravě dalších úspěšných projektů.

O založení tradice každoročního připomínání významu lidských sídel rozhodlo Valné shromáždění OSN

v prosinci 1985. Od té doby má „Světový den HABITAT“ každoročně reflektovat stav lidských sídel. Poprvé se oslava „Světového dne HABITAT“ uskutečnila roku 1986 v Nairobi, od té doby to bylo v dalších šestnácti světových metropolích (v některých opakovaně) včetně New Yorku, Londýna, Bonnu a dalších. V loňském roce proběhla oficiální oslava v italské Neapoli; hlavním tématem bylo připomenutí měst jako „magnetů naděje“ pro plnění cílů rozvoje přijatých v deklaraci OSN „Města a ostatní lidská sídla v novém miléniu“, která stanoví jako jeden z cílů zajistit do roku 2020 významný pokrok v řešení životních podmínek alespoň 100 milionů obyvatel žijících nyní ve slumech.

V České republice se aktivitami OSN v oblasti lidských sídel zabývá Ministerstvo pro místní rozvoj. Výkonem činnosti „Národního centra bydlení a rozvoje sídel v České republice“ (Agenda HABITAT – „National Urban Observatory“) byl koncem roku 1998 pověřen Ústav územního rozvoje (Jakubské nám. 3, Brno, další informace na <http://www.uur.cz/> pod odkazem Zahraniční spolupráce).

[Tisková zpráva MMR, 27.9.2007; dostupné na: <http://www.mmr.cz/index.php?show=001021728>]

-tb-